

memorii | jurnale

Sir Patrick Leigh Fermor (11 februarie 1915–10 iunie 2011) este cel mai apreciat autor britanic de memorii de călătorie din secolul XX. S-a născut la Londra, dar a fost crescut de o familie din Northamptonshire, cunoscându-și părinții, care au plecat în India la scurt timp după nașterea sa, abia la vârsta de patru ani. Deși era un elev de o inteligență scilicitoasă, la optsprezece ani spiritul său nonconformist i-a adus exmatricularea de la King's School, Canterbury, astfel că a continuat să învețe pe cont propriu, citind literatură și studiind operele autorilor antici și istoria. Pe 8 decembrie 1933 a pornit într-o călătorie la pas prin Europa, de la De Hoek, Olanda, cu destinația Constantinopol, aventură pe care a povestit-o mai târziu într-o trilogie considerată capodopera sa. După ce a ajuns la Constantinopol, a continuat să călătorească prin Grecia, unde a luat parte la campania forțelor regaliste împotriva loviturii de stat din martie 1935. Tot în Grecia a cunoscut-o pe Bălașa Cantacuzino, împreună cu care a locuit o vreme la Atena și apoi la Băleni, Galați. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a luptat în Grecia continentală și în Creta. A primit Ordinul pentru Distincție în Serviciu și Ordinul de Excelență al Imperiului Britanic. Și-a publicat prima carte, *The Traveller's Tree*, în 1950. Au urmat *A Time to Keep Silence* (1957), *Mani. Travels in the Southern Peloponnese* (1958) și *Roumeli. Travels in Northern Greece* (1966). În 1968 s-a căsătorit cu Joan Elizabeth Rayner, împreună cu care a locuit în Kardamyli (lângă Kalamáta) și în Gloucestershire (Marea Britanie). În 1977, respectiv 1986, publică relatările primelor două părți ale călătoriei de la optsprezece ani: *A Time of Gifts. On Foot to Constantinople: From the Hook of Holland to the Middle Danube* (*Vremea darurilor. La pas spre Constantinopol: de la De Hoek, Olanda, până la Dunărea de mijloc*) și *Between the Woods and the Water. On Foot to Constantinople: The Middle Danube to the Iron Gates* (*Între păduri și ape. La pas spre Constantinopol: de la Dunărea de mijloc până la Porțile de Fier*, Humanitas, 2015). Cea de-a treia parte a călătoriei este relatată într-un manuscris publicat abia postum, autorul nereușind să termine în timpul vieții revizia lui: *The Broken Road. From the Iron Gates to Mount Athos* (*Drum întrerupt. De la Porțile de Fier până la Muntele Athos*). Apreciate pentru erudiție și pentru stilistica desăvârșită, cărțile sale se bucură de un mare succes și au primit numeroase distincții literare, iar în 2004 autorului i-a fost atribuit titlul de cavaler al Regatului Unit. Patrick Leigh Fermor este atât de iubit, încât în 2014 scriitorul și jurnalistul Nick Hunt a făcut o călătorie de șapte luni pe urmele lui, descrisă în cartea sa de debut, *Walking the Woods and the Water. In Patrick Leigh Fermor's footsteps from the Hook of Holland to the Golden Horn*.

Patrick Leigh Fermor

Drum întrerupt

De la Porțile de Fier
până la Muntele Athos

Ediție și introducere de
Colin Thubron și Artemis Cooper

Traducere din engleză și note de
Mariana Piroteală

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Marieva Ionescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Andreea Niță
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

Patrick Leigh Fermor

The Broken Road: From the Iron Gates to Mount Athos

© The Estate of Patrick Leigh Fermor, 2013

Introduction © Artemis Cooper & Colin Thubron, 2013

Fotografia de la p. 5, din Arhiva Patrick Leigh Fermor,

este reprodusă cu permisiunea administratorilor

de la National Library of Scotland.

All rights reserved.

© HUMANITAS, 2016, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Fermor, Patrick Leigh

Drum întrerupt: de la Porțile de Fier până la Muntele Athos /

Patrick Leigh Fermor; ed., introd.: Colin Thubron, Artemis Cooper;

trad., note: Mariana Piroteală. – București: Humanitas, 2016

Index

ISBN 978-973-50-5351-2

I. Thubron, Colin (ed.) (pref.)

II. Cooper, Artemis (ed.) (pref.)

III. Piroteală, Mariana (trad.) (note)

821.111-992=135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

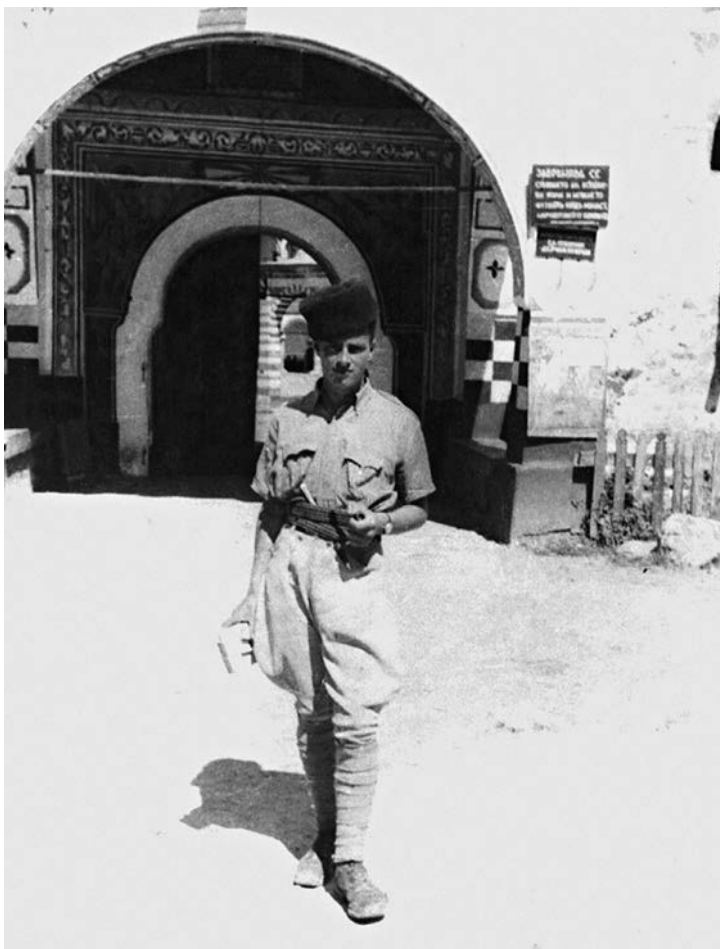
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Patrick Leigh Fermor la mănăstirea Rila, în Bulgaria (toamna 1934).
Probabil că prezența mea era un adevărat spectacol, căci aveam părul lung, neîngrijit și îmbâcsit de praf, decolorat și zburlit, și fața arsă de soare, de culoarea lemnului de nuc; haine boțite, un rucsac și un baston unguresc sculptat; de asemenea – acum roșesc când aștern aceste lucruri pe hârtie, dar mă obligă sinceritatea – un brâu împletit, roșu cu galben, cumpărat din Transilvania, un hanger cu plăsele de oțel și un calpac cafeniu de la târgul din Berkovița.

În memoria lui Joan

De la Porțile de Fier până la Muntele Athos
 Granițele internaționale dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial

De la Porțile de Fier

LA ORȘOVA, DUNĂREA S-A ARĂTAT DIN NOU. Acum avea o lățime de aproape un kilometru și jumătate, dar imediat spre vest pornea involburată și clocotea prin strâmtul defileu muntos al Cazanelor, care are o lățime de numai o sută cincizeci de metri. De când îi întorsesem spatele la Budapesta, acest fluviu lacom înghițise Sava, Drava, Tisza, Maros* și Morava și încă vreo douăzeci de afluenți mai puțin cunoscuți. Puțin mai jos de Orșova, în aval, în mijlocul fluviului, mica insulă Ada Kaleh despărțea cursul. Împodobit cu plopi și duzi, șirul acoperișurilor de lemn era brusc întrerupt de o cupolă rotunjită și un minaret, iar pe poteci cutreierau stranii siluete în port turcesc; căci insula încă era majoritar turcească – singura rămășiță din Europa Centrală, din afara granițelor moderne ale Turciei, a aceluia uriaș imperiu care a fost stăvilat și alungat înapoi la porțile Vienei. Munții abrupti și scunzi care formează malul opus se aflau în Iugoslavia.

A doua zi dimineață, devreme, am găsit o scrisoare de la Budapesta, mă aștepta la post-restant¹ – scrisesem mai multe scrisori și le aruncasem în rafale în cutii poștale sărăcăcioase, încă de când ne luaserăm rămas-bun la gara din Deva –, și am

* Autorul a ales să păstreze, în cele mai multe cazuri, denumirile în limba maghiară, intenție pe care și-a anunțat-o în volumul anterior, *Între păduri și ape*; aici se referă la râurile Tisa și Mureș.

1. PLF spera să primească o scrisoare de la Xenia Cernoievici (Angela), cu care a avut o relație povestită cu afecțiune în *Între păduri și ape*.

urcat la bordul vaporului, plin de entuziasm. Am pornit la drum însoțiți de drepnele care săgetau cerul. Curând, munții aflați de o parte și de alta s-au transformat în prăpăstii verticale, care se zoreau unele spre celelalte, dând naștere cheilor sinuoase ale Porților de Fier. Deodată, fluviul s-a umflat, clocotind furios. Sirena noastră lansa ecouri de detunături în lungul digului circulabil. Câțiva kilometri mai departe munții s-au estompat, iar Dunărea și-a recăpătat lățimea firească. Pe malul românesc, după marele oraș Turnu Severin – Turnul lui Severus, unde împăratul i-a înfrânt pe quazi și pe marcomani* – se întindea înformă câmpia joasă a Olteniei, deseori mărginită de trestii și mlaștini triste, în care părea să pândească malaria. Munții sârbești care șerpuiiau de-a lungul malului drept erau începutul Marelui Lanț Balcanic. Fluviul trasa meandre ample pe lângă promontoriile sârbești. Deodată, munții nu mai erau în Iugoslavia, ci în Bulgaria. Când și când, ne croiam drum printre bacuri din trunchiuri uriașe de copaci și depășeam întunecate procesiuni de șlepuri, lungi de un kilometru și jumătate. La Orșova, cu o clipă de uluială și apoi de încântare, în timp ce pașaportul îmi era ștampilat cu data de 14 august, îmi dădusem seama că petrecusem în Transilvania mai bine de trei luni. Întocmai, mi-am zis, recitind a zecea oară scrisoarea de dimineață.

Aceste gânduri mi-au fost întrerupte de zidurile și turnurile de pe malul sudic ale vechii cetăți Vidin. Debarcaderul era înțesat de niște băieți gălăgioși care vindeau pepeni roșii. Am ales unul, apoi, destul de dezamăgit, a trebuit să renunț la el, căci aveam doar două bancnote de lire englezești în buzunar și câțiva lei românești. O pasageră, o fată înaltă, cu părul blond și drept, care, mi-am dat seama brusc, era englezoaică, mi-a oferit câteva leve bulgărești, așa că am tăiat mingea verde de fotbal în felii sângerii cu sâmburi negri și apoi am împărțit-o.

* Quazii: triburi germanice stabilite în Moravia, care au purtat războaie cu Imperiul Roman; marcomanii: triburi germanice din Bavaria.

După toate aceste luni, era ciudat și destul de emoționant să vorbesc cu o englezoaică. Se numea Rachel Floyd și mi-a devenit o prețioasă tovarășă de călătorie. Mergea la Sofia să-ți țină de urât soției consulului britanic, o veche prietenă de la Oxford. Ne-am împărtășit povești de viață clefăind la feliile sângerii, răcoroase, iar când, după-amiază, am debarcat în Lom Palanka, am stabilit să o caut când ajung în capitală. Ea a plecat cu trenul, iar eu am început să umblu creanga prin primul oraș bulgăresc pe care-l întâlneam.

ÎN TOATĂ EUROPA CENTRALĂ, de la înzăpezitul Rin, prin Bavaria și Austria, prin vechile regate ale Boemiei și Ungariei, și chiar și între hotarele împădurite ale principatului Transilvaniei, pluteau în aer aura apusului Sfânt Imperiu Roman, a regatului lui Carol cel Mare și misterele creștinătății occidentale. Suzeranitatea turcă asupra regiunilor răsăritene se sfârșise cu mult timp în urmă și se mai păstrau puține urme. Dar aici, pe malul sudic al Dunării, munții erau bântuiți de duhul altei stăpâniri. Bulgaria se eliberase așa de curând de jugul turcesc, încât nu părea atât hotarul sud-estic al Europei cât hotarul nord-vestic al unei lumi ce se întindea până la munții Taurus, la deșerturile Arabiei și la stepele asiatice. Aici te aflai în Orient, iar semnele ultimelor veacuri dominate de stăpânirea otomanilor se găseau pretutindeni, din belșug; din belșug se găseau și urmele neînduplecatului regat slavo-bizantin, pe care îl înecase valul turcesc. Aceste elemente disparate se găseau din abundență în toate: în cupole și minarete, în mirosul de fum al kebabului gătit la frigare, în casele de lemn înălțate și în bisericile în stil bizantin, în pălăriile negre, cilindrice, veșmintele lungi și largi, în părul și bărbile lungi ale preoților și în alfabetul chirilic de pe firmele prăvăliilor, care-ți dădeau impresia că te afli în Rusia. Bulgarii înșiși, îndesați, cu trăsături aspre și solizi, sugerau un trecut și mai îndepărtat, sălbaticul loc de baștină de dincolo de Volga din care migraseră pentru a se așeza aici, cu secole în urmă, într-o aprigă hoardă

asiatică. Oameni dintr-o bucată și duri, cu încălțări din piele de vacă și cu obiele, la fel ca românii, umblau pe caldarâmul prăfuit ca niște urși. Purtau haine groase și aspre țesute în casă, unele albastru-închis, dar cele mai multe de un maro pământiu, împodobite ici-colo cu dreptunghiuri rigide de broderie neagră: pantaloni mari și largi, veste petrecute, o haină scurtă și brâie stacojii late de un picior, în care uneori țineau câte-un cuțit. Pe cap aveau calpăce turtite ca ale cazacilor, din blană de oaie cafenie sau neagră.

În birtul în aer liber din mica piață unde m-am așezat să mănânc o tocană destul de bună, foarte grasă, de oaie, cu cartofi, roșii, ardei iute, dovlecei și bame, servită cu polonicul din oale uriașe de bronz, am observat că vreo doi tineri de la masa alăturată își lăsaseră să crească unghia de la degetul mic, aproape la fel de lungă ca a mandarinilor, semn că viața de plugari era de domeniul trecutului. Trei bătrâni cu mustați albe și mocasini trăgeau în liniște din muștiucul de chihlimbar al narghilelei, jucându-se alene cu șiraguri de mărgelă tot de chihlimbar, lăsându-le să cadă una peste alta cu un clinchet adormitor, parcă pentru a le număra tihnitele cugetări. Un grup de ofițeri, în tunici albe cu nasturi care se închideau sub urechea stângă, în stil rusesc, cu epoleți aurii rigizi, chipie negre cu bandă roșie și cozoroc scurt și cizme moi cu pinteni înalți, stăteau de vorbă și fumau sau se plimbau pe sub copaci cu săbiile cu teacă de oțel atârinate de mâner la încheietura brațului. Femei nu erau. Niște câini se băteau pe o falcă de oaie. Un rând de capete jupuite de oaie priveau jalnic de pe un raft din fața unei măcelării, din ficiații, plămâinii și carcăsele decapitate picura sânge, iar măruntaiele atârneau în cârlige ca niște ghirlande sinistre. De la aparatul de radio se auzeau marșuri înălțătoare, întrepătrunse de vaietul ciudat al cântecelor în tonalitate minoră orientală. Se simțea miros de iasomie. Peste tot bâzâiau țânțarii.

Era un moment solemn. Mi-am dat seama că totul se schimbă.

POTECA PORNEA SPRE SUD printre meandrele dealurilor și câmpiilor dunărene. Unele erau acoperite cu păduri. Ici-colo, se întindea ceața verde a mlaștinilor și drumul era presărat cu plopi negri. Haideți să străbatem această regiune riverană cu cizmele de șapte leghe și să urcăm pe Marele Lanț Balcanic. Uriașa curbură – Stara Planina, cum se numește în Bulgaria, Muntele Vechi – urcă, se încolăcește și se avântă drept prin nordul Bulgariei, din Serbia până la Marea Neagră, o barieră impunătoare de culoare leonină, cu proeminențe semețe, rotunjite, și rareori vezi câte un vârf sau o prăpastie: întinderi deschise, eterice și umflături pântecoase care urcă tot mai sus spre văi întinse, ca niște copăi, și scobituri în care se zărea drumul alb descolăcindu-se preț de câțiva kilometri și șerpuiind printre crânguri, delușoare și turmele risipite, până când dispărea peste ultima colină galben-cafenie. Când și când, ajungeam din urmă șiruri lungi de măgari și catări – în sud-est, spre Haskovo, le luaui locul cămilele – și caravane de căruțe. Cele mai ușoare erau trase de cai – animale mici și solide și mârțoage greoaie și costelive –, iar cele mai zdravene, încărcate cu lemn, de bivoli negri care mergeau agale, împovărați de juguri grele, rostogolindu-și ochii în găvane sau lovindu-și între ei coarnele cutate și asemănătoare cu mustățile. Șeile de lemn, pe care călăreții stăteau într-o parte, bălăbănindu-și picioarele încălțate în mocasini, păreau la fel de masive ca *howdah** de pe spinarea elefanților. Pepenii erau marfa de căpătâi, pe lângă coșurile uriașe pline cu roșii, castraveți și toate legumele de grădină pentru care bulgarii sunt faimoși în întreaga zonă balcanică. Fiecare sat era înconjurat de etaje de straturi de legume și orice picătură de apă era păstrată și folosită pentru irigații, transportată prin niște mici apeducte din trunchiuri de copaci scobite. De unde eram? mă întrebau bărbații cu căciuli de blană și mâini bătătorite. „*Ot kadè?*”

* Scaun cu baldachin de pe spatele elefantului sau cămilei, folosit pentru transport.

Ot Europa?“ „*Da, da*“, din Europa. „*Nemski?*“ Nu, nu german: „*Angliceanin.*“ Mulți nu păreau să știe prea bine unde se află Anglia. Și ce eram? Un *voinik*, soldat? Sau student? Un *șpion*, poate? Le-am plătit cu vârf și-ndesat pentru aceste întrebări, scoțând de la ei, cu ajutorul unor gesturi interogative, vocabularul de bază: pâine, *hliab*; apă, *voda*; vin, *vino*; cal, *kon*; pisică, *kotka*; câine, *kuce*; brânză de capră, *siriné*; castravete, *krastavița*; biserică, *țerkva*. Aceste schimburi ne-au ținut de urât kilometri în șir.

În prima noapte, am dormit sub cerul liber, lângă un grajd, iar în următoarele două, în orașele Ferdinand și Berkovița: două nopți în care am fost chinuit de paraziți. În a patra noapte, trecuserăm de ultima și cea mai înaltă cumpănă a apelor și, sub un platan care adăpostea o veche fântână turcească, ne-am alăturat unei caravane cu destinația Sofia. Apa curgea în bazinele fântânii din niște lespezi în care erau gravate, caligrafic, volutele știrbite pe alocuri ale unor caractere arabe pe care nu mai știa nimeni să le descifreze. Cinsteau, zice-se, memoria unui pașă de mult trecut la cele sfinte. Ni s-a alăturat în jurul focului un grup de ciobani și, în timp ce un recipient rotund de lemn pentru vin era trecut din mână-n mână, unul dintre acești bărbați zburliți cânta la un fluiet de lemn lung de vreun metru – *kaval* –, iar un altul la un cimpoi – *gaida*. Era un burduf din piele de oaie cu un muștiuc de lemn, iar caraba era dintr-un corn de vacă înfășurat în piele, în care fuseseră făcute găuri cu o sulă încinsă. Cântecele lor preferat îl preamărea pe Hagi Dimitar din Sliven, care luptase împotriva turcilor în trecătoarea Șipka din Balcani. Siluetele așezate turcește, cu încălțările cu vârful întors, cele cincizeci de căciuli din blană de oaie, fețele cu oase late luminate de foc, brâiele, animalele fără astâmpăr, clinchetul clopoțelului câte unei oi sau capre și puzderia de stele ce scânteiau ușor te duceau cu gândul la târâmurii mai degrabă orientale decât europene, de parcă destinația noastră putea fi Samarkand, Khorasan, Tașkent sau Karakorum.

A DOUA ZI, AM AJUNS LA SOFIA și mi-am croit drum printr-o mare de cocioabe țigănești din scânduri vechi și bidioane de benzină și apoi printr-un târg cu cântare uriașe din alamă, unde părea să se fi adunat tot șeptelul din vestul Bulgariei într-o harababură de nechezături și răgete de măgari. Am trecut pe lângă domul, numeroasele cupole de metal și minaretul avântat ale unei frumoase moschei și, pe sub o rețea de cabluri de tramvai, am ajuns în centrul capitalei.

Șederea permanentă aici ar putea provoca un geamăt de exasperare, dar aspectul și atmosfera micii capitale sunt destul de atrăgătoare. Orașul de podiș este stăpânit de o atmosferă degajată și leneșă, iar deasupra lui se înalță piramida luminoasă a muntelui Vitoșa, care trimite razele soarelui de pe multele sale fațete, reper nobil și de neocolit, ca muntele Fujiyama. Apoi au urmat palatul țarului Boris¹ cu leul rampant al Bulgariei fluturând pe steag, apoi Sobranie, unde se reunea parlamentul, și un uriaș teatru de stat, grădini, copaci și o mică populație statuară de eroi bulgari; apoi, dominând largul și înfrunzitul bulevard al țarului Osvoboditel, artera orașului, se zărea figura ecvestră a împăratului Alexandru II² al Rusiei, Țarul Eliberator însuși; iar dincolo de ea, cupola aurie și pilaștrii de stuc, pictați, ai catedralei Aleksandr Nevski. De-a lungul lor, treziți după siestă în răcoarea serii, toți locuitorii orașului se plimbau agale în acea maree rituală ce crește și descrește la fiecă amurg în fiecare oraș european de la est de Budapesta sau de la sud de Biscaya. În cafenele, elitele intelectuale beau o sumedenie de degetare cu cafea turcească, își spuneau rugăciunea frământându-și mătaniile de chihlimbar și dezbăteau editorialul din *Utro*. În spatele lor, strada țâșnea glonț spre un podiș leonin, presărat cu cătunele șopilor*, despre care se spune că sunt urmașii pecenegilor, temuta hoardă

1. Boris III, țar al Bulgariei (1894–1943).

2. Țarul Alexandru II al Rusiei, a cărui campanie împotriva Imperiului Otoman a eliberat Bulgaria în 1877–1878.

* Populație din vestul Bulgariei, din estul Serbiei și din Macedonia.

barbară de dincolo de Ural care a prădat și a măcelărit secole la rând de-a lungul hotarelor Imperiului Roman de Răsărit și care, în cele din urmă, s-a așezat aici și și-a șlefuit obiceiurile.

Mulțumită lui Rachel Floyd, compatrioata mea de pe vapor cu care împărțisem pepenele, a doua zi am fost salvat din coliba de lângă piață unde trăsesem de către consulul britanic și soția sa, Boyd și Judith Tollinton, care au avut bunătatea să-mi ofere găzduire. Au fost zile fericite și îmbelșugate. Părea ciudat să mă aflu din nou printre englezi și să vorbesc din nou engleza, la fel de ciudat cum mi s-ar fi părut să stau printre străini după o ședere prelungită în Anglia, și la fel de stimulator. Ce plăcut era să aud totul despre Bulgaria de la compatrioata mea, buna și priceputa mea gazdă absolventă de Rugby School, și să mă ridic de la micul dejun, cu un ceai Earl Grey în mână, ca să privesc Garda Regală bătând pas de defilare pe bulevardul Țarul Osvoiditel. Băile la discreție, lenjeria curată, uriașul majordom rus, terasa, cărțile, priveliștea orașului, până la versanții estompați ai muntelui Vitoșa, toate păreau adevărate minuni. Și lucrul cel mai valoros era Enciclopedia Britannica. M-am repezit la ea ca o panteră. Fantastic, după ce duci o viață primitivă! Congresul de Studii Bizantine se întrunea la Sofia în toamna aceea. Era o încântare să ascuți erudita și arțăgoasa sporovăială a profesorului Whittemore¹, acea esență distilată a Bostonului jamesian grefată pe mozaicurile din Agia Sophia. Mai erau acolo, afabili, cu pantofi de piele-ntoarsă, îmbrăcați impecabil în costume elegante albe, tropicale și cu pălării împodobite, Roger Hinks² și Steven Runciman³ –

1. Profesorul Thomas Whittemore (1871–1950), arheolog american și erudit bizantinolog care începuse de curând o importantă muncă de descoperire a mozaicurilor din catedrala Sfânta Sofia din Istanbul.

2. Roger Hinks (1903–1963), istoric de artă renumit pentru implicarea de mai târziu în imprudenta curățare a frizelor Elgin.

3. Steven Runciman (1903–2000), celebru istoric al Bizanțului și al cruciadelor.

Cuprins

<i>Introducere</i>	
de Colin Thubron și Artemis Cooper	7
<i>Hartă</i>	20
1. De la Porțile de Fier	21
2. O casetă de sticlă suspendată	40
3. Traversând Marele Lanț Balcanic.	64
4. Spre Dunăre	117
5. Câmpia Valahă	160
6. București	177
7. Spre Varna.	225
8. Dans la Marea Neagră	256
Muntele Athos.	298
<i>Mulțumiri</i>	381
<i>Indice</i>	383